

<https://doi.org/10.36818/2071-4653-2023-1-2>

УДК [336.1:352-048.74]:005:353

JEL G30, M10, R10

Ю. П. Харченко

кандидат наук з державного управління, доцент кафедри

менеджменту та державної служби Національного

університету «Чернігівська політехніка», м. Чернігів

e-mail: ycharhenkoyp@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6181-548X>

МЕТОДОЛОГІЧНА КОНСТРУКЦІЯ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ У ПРАКТИКУ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПРОЦЕСІВ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Досліджено взаємозв'язок між процесом фінансової децентралізації та стійкістю функції розвитку регіональних економічних систем, який базується на взаємозалежності цих складових суспільної трансформації. Адже мотиваційна детермінованість місцевих фінансів активізує процес створення нових робочих місць завдяки формуванню інвестиційної привабливості окремого регіону, інноваційному прогресу широких верств населення та узгодженню бізнесу, соціуму та субнаціональних органів публічної влади. Акцентовано, що відродження економіки на просторовому рівні має базуватися насамперед на активізації інноваційної діяльності у виробничому та інфраструктурному секторах. Наголошено, що, попри децентралізацію владних функцій та інституційні підводні камені, виклики та загрози децентралізації, інклюзивність є цілком високою і не обумовлена державним регулюванням.

Ключові слова: децентралізація, регіональний розвиток, регіональна політика, регіональний менеджмент, регіональні економічні системи, фінансова децентралізація.

Kharchenko Yu. P. METHODOLOGICAL DESIGN OF IMPLEMENTATION OF FINANCIAL DECENTRALIZATION IN THE PRACTICE OF REGIONAL DEVELOPMENT MODERNIZATION

The article examines the relationship between the process of financial decentralization and the stability of the development function of regional economic systems based on the interdependence of these components of social transformation. After all, the motivational determinism of local finances activates the process of creating new jobs through the formation of the investment attractiveness of a particular region, the innovative progress of broad segments of the population, and the coordination of business, society, and subnational public authorities. The article reveals that the revival of the economy at the spatial level should be based primarily on the activation of innovative activities in the production and infrastructure sectors. Despite the decentralization of power functions, institutional bottlenecks, and the challenges and threats of decentralization, we believe that inclusiveness is quite high and is not conditioned by state regulation. The article states that the strengthening of the role of territorial communities gives rise to the need to reassess the place and function of each region in the coordinate system of the economic space, which must make institutional decisions that provide conditions for further development. Decentralization opens huge opportunities for the development of clusters of agro-industrial parks but provides an inclusive way for the development of the spatial economy, leveling the existing asymmetry and ensuring decent working and living conditions for the rural population. Proof of this is the EU agro-industrial complex, which convincingly confirms that land management within the framework of the Common Agricultural Policy of the third millennium means much more than food security and export growth, as this cannot be achieved without the simultaneous inclusiveness of sustainable development. A sound strategy for the development of a single national land community through the creation of industrial complexes and the integration of regional economic systems will allow us to move away from budgetary materialism to a paradigmatic strategy of financing spatial development and economic accumulation.

Keywords: decentralization, regional development, regional policy, regional management, regional economic systems, financial decentralization.

Постановка проблеми. Сучасна стратегія регіонального розвитку в Україні спрямована на забезпечення сталості функціонування завдяки ефективному використанню наявного внутрішнього потенціалу, докорінному перегляду міжбюджетних відносин і підвищенню уваги до соціальних і регіональних питань охорони навколишнього середовища в умовах переформатування владних повноважень.

Процес фінансової децентралізації та стабільність розвитку регіональних економічних систем базується на взаємозалежності цих складових суспільної

трансформації. Зрештою, мотиваційна детермінованість місцевих фінансів активізує створення нових робочих місць завдяки формуванню інвестиційної привабливості окремого регіону, інноваційному прогресу широких верств населення та узгодженню бізнесу, соціуму та субнаціональних органів публічної влади.

Водночас активний розвиток продуктивних сил потребує формування загального фінансового потенціалу регіону у складі бюджету регіону, який є каталізатором інклюзивного процесу сталого розвитку.

ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ТА РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

Аналіз останніх досліджень. У найважчі для будь-якої країни часи головною метою є зміцнення економічної безпеки, аби економіка могла протистояти зовнішнім і внутрішнім загрозам і водночас зберігати конкурентоспроможність і розвиток. В Україні ці виклики стикаються з глибокою економічною кризою, оскільки військова агресія росії відбувається одночасно з процесом децентралізації владних функцій і повноважень муніципалітетів.

Суттєвими напрацюваннями для теоретичного дослідження та практики впровадження впливу фінансової децентралізації на процеси регіонального менеджменту є праці таких науковців, як О. Амоша, О. Бородіна, М. Бутко, В. Геєць, Ю. Кіндзерський, І. Сторонянська та інші.

Метою статті є дослідження методологічної складової імплементації фінансової децентралізації в практику модернізації процесів регіонального розвитку.

Основні результати дослідження. Децентралізація є ефективним засобом покращення якості управління фінансовими потоками та єдиним рішенням уникнути національної фрагментації за цих обставин. У Польщі, Угорщині, Чехії та Словаччині, наприклад, децентралізація зміцнила центральний уряд і дала йому змогу зосередитися на макроекономічних питаннях. На інституційному рівні розширення бюджетування органів місцевого самоврядування має відбуватися паралельно з розширенням фінансової системи місцевого самоврядування. Фінансова система області складається із фінансів підприємств, ресурсів кредитно-фінансових установ, доходів бюджетів місцевих органів влади, доходів населення та благодійних внесків.

Левову частку доходів місцевих бюджетів мають становити податки, але згідно з Бюджетним кодексом України територіальні громади отримують доходи

лише від податків на роздрібне споживання, податків на майно та екологічних податків.

Особливість розвитку регіональних фінансів є фінансовою основою національної спільноти, яка врівноважує розвиток національної економіки шляхом збільшення доходу та мінімізації витрат перед надходженням прямих іноземних інвестицій та експорту. Оптимальний механізм інтеграції країн у світовий фінансовий простір є стратегічним завданням диверсифікації джерел інвестування, реформування соціальної інфраструктури та раціонального економічного розвитку, раціонального природокористування та охорони навколишнього середовища для покриття дефіциту бюджету.

Ефективна децентралізація влади потребує реструктуризації фінансової системи відповідно до засад і принципів, які зараз діють у ЄС. Угода про асоціацію з ЄС чітко розробила напрям євроінтеграції у фінансовому секторі. По-перше, зближення українського та європейського законодавства у сфері фінансових послуг; по-друге, прозоре регулювання ринку фінансових послуг; по-третє, запобігання дискримінації іноземних компаній; по-четверте, спрощення доступу міжнародних фінансових інституцій; по-п'яте, учасникам клірингу та платіжних системи гарантують рівний доступ [3].

Витоки наукових розробок у галузі формування та використання регіональних фінансових ресурсів дають змогу запропонувати авторський підхід до аналізування рівня фінансiалiзацiї та формалiзацiї регіону.

Реалії життя показують, що останніми роками бюджет країни значно недооцінюється, міжбюджетні трансферти зменшуються, значна частина витрат, особливо соціального характеру, перекладається на місцеві органи влади.

Проаналізуємо темпи зростання дохідної бази місцевого бюджету та темпи зростання валового регіонального продукту (табл. 1).

Таблиця 1
Аналіз темпів зростання дохідної бази місцевого бюджету та темпів зростання валового регіонального продукту

Регіон (область)	ВРП у розрахунку на одну особу (% до попереднього року)					Доходи місцевих бюджетів, включно з трансфертами, у розрахунку на одну особу (% до попереднього року)				
	2014 р.	2016 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2014 р.	2016 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.
Україна	120,44	125,64	119,94	112,38	110,95	110,02	169,08	162,33	80,49	81,45
Вінницька	125,07	125,25	121,79	116,98	120,5	140,00	151,22	158,17	78,52	87,51
Волинська	112,91	145,69	116,62	125,59	115,85	125,36	183,87	154,03	89,15	100,23
Дніпропетровська	114,41	128,84	118,17	106,62	102,54	102,3	101,34	149,59	85,71	95,21
Донецька	120,30	121,95	116,61	107,53		125,35	159,52	159,21	80,01	
Житомирська	125,48	129,12	126,49	111,66	100,60	160,23	151,53	158,53	81,26	101,20
Закарпатська	111,91	132,94	121,94	117,16	102,60	152,36	187,19	150,64	85,30	95,52
Запорізька	118,02	126,08	113,91	106,66	106,5	160,32	162,94	153,44	74,41	95,23
Івано-Франківська	112,21	124,43	123,15	110,91	105,62	145,02	179,16	159,71	90,40	120,36
Київська	123,47	121,30	124,99	109,55	107,80	150,02	165,96	158,25	81,31	110,25
Кіровоградська	120,61	116,25	122,80	114,84	110,50	120,2	84,49	147,68	85,55	97,85
Луганська	132,22	97,42	117,42	115,32		140,2	177,90	149,50	84,21	
Львівська	121,38	128,47	120,53	121,41	115,25	156,30	163,82	150,43	88,39	100,85
Миколаївська	120,70	120,88	116,16	116,80	116,12	152,36	167,40	155,73	87,73	97,85

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ПЕРІОДУ УКРАЇНИ

Продовження табл. 1

Регіон (область)	ВРП у розрахунку на одну особу (% до попереднього року)					Доходи місцевих бюджетів, включно з трансфертами, у розрахунку на одну особу (% до попереднього року)				
	2014 р.	2016 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2014 р.	2016 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.
Одеська	120,34	125,00	116,01	113,97	110,35	145,69	194,00	160,73	81,68	95,62
Полтавська	122,22	130,94	116,49	108,63	102,45	152,02	151,42	159,37	75,86	102,35
Рівненська	111,89	123,79	116,67	118,94	121,35	140,02	182,19	152,98	75,59	95,62
Сумська	112,30	123,19	122,44	112,11	115,20	110,02	169,36	151,58	75,38	85,23
Тернопільська	117,16	131,96	121,35	117,08	116,52	126,03	163,47	159,74	85,65	98,12
Харківська	124,74	121,59	125,06	106,86	100,85	145,02	154,44	159,37	83,50	99,23
Херсонська	120,96	124,46	116,23	113,35	98,21	145,02	163,50	156,78	77,00	89,23
Хмельницька	119,65	131,77	119,37	110,63	100,12	125,03	172,50	155,60	77,83	98,14
Черкаська	117,83	124,30	128,82	112,24	110,25	142,02	159,79	153,10	75,79	120,35
Чернівецька	114,88	134,86	118,83	123,22	116,24	140,02	165,59	167,28	78,08	85,35
Чернігівська	118,55	132,29	126,32	112,04	124,35	142,06	160,40	146,33	100,61	102,36
м. Київ	122,98	124,45	118,64	113,35	110,32	120,03	169,08	162,33	80,49	92,50

Джерело: розроблено за даними [6].

У загальній структурі доходів місцевих бюджетів основне місце посідають податкові надходження, обсяг яких з кожним роком зростає, тоді як неподаткові надходження становлять у середньому 6% надходжень. Основою їх є надходження від платних послуг, оренди майна бюджетних установ і бюджетних установ за основною діяльністю, а також надходження від реалізації майна та подальшої господарської діяльності в установленому порядку.

Реалії показують, що до початку реформи децентралізації обсяг державних бюджетних коштів становив лише 1,1 млрд грн, але зріс до 10,5 млрд грн у 2019 р. та 25,3 млрд грн у 2021 р.

За відсутності середньострокового бюджетного планування це є результатом поганого управління громадою з точки зору максимального використання фінансових ресурсів для модернізації продуктивності в окремих сферах. Крім того, понад 90% депозитних коштів припадає на 10 міст обласного значення Дніпропетровської, Донецької, Харківської, Львівської, Черкаської, Полтавської та Волинської областей, а в інших населених пунктах, особливо в сільській місцевості, інституційне середовище пов'язується з темпами економічного розвитку конкретного регіону, оскільки не стимулює місцеву владу до мотиваційної взаємозалежності темпів економічного розвитку та фінансової спроможності конкретних територій.

Питома вага міжбюджетного трансферту в загальних доходах обласного бюджету перевищує поріг у половину доходів бюджету.

Зауважимо, в складній економічній ситуації фінансовий сектор робить вагомий внесок в економічний розвиток через створення нових робочих місць і зменшення асиметрії регіонального ландшафту щодо стабільного розвитку національних та індивідуальних класифікаційних одиниць. Проте, розробляючи заходи щодо пожевлення місцевого бюджету та посилення його впливу на процеси місцевого розвитку, важливо ретельно підійти до вибору інструменту та обмежити його використання.

З 2014 р. по 2021 р. абсолютний обсяг фінансових ресурсів місцевої влади, спрямованих на виконання

власних і делегованих повноважень, зріс майже вдвічі. Водночас не варто ігнорувати збільшення видаткової частини місцевого бюджету за рахунок підвищення рівня мінімальної заробітної плати, підвищення тарифів на комунальні послуги, енергоносії. На збільшення загальних і видатків обласних бюджетів вплинули інфляційні процеси в країні та незадовільний стан інфраструктурних об'єктів спільної власності.

У нинішній ситуації саме посилення ролі територіальної громади породжує необхідність переоцінки місця та функції кожного регіону в системі координат економічного простору, який має приймати зміни нормативно-правового поля, що забезпечують умови для подальшого розвитку. Ринок викликає прагнення всіх суб'єктів у державі до впевненості у виборі економічної структури, яка забезпечить надійне становище у відкритому просторі держави. Фінансова децентралізація є важелем впливу на формування фінансової основи функціонування домогосподарств, все це слід розуміти як активізацію місцевих фінансових ресурсів щодо функціонування підприємств різної форми власності, органів місцевого самоврядування та відповідних джерел для здійснення модернізації задля реалізації реконструктивної парадигми сталого розвитку продуктивних сил на основі інклюзивності.

Тоді як Україна починає гальмувати на шляху ринкової трансформації, ґрунтуючись на досвіді молодих країн-членів ЄС, зокрема Чехії, Угорщини, Польщі та Словаччини, вважаємо, що інституціональними передумовами формування економічного потенціалу регіонів нашої держави є:

- по-перше, активізація динамічного розвитку пріоритетних сфер матеріального виробництва, використовуючи мотиваційний механізм створення нових робочих місць;
- по-друге, формування потужного внутрішнього ринку, який виконуватиме функцію каталізатора економічної активності щодо імпортозаміщення широкого асортименту товарів і послуг та постачання дешевої робочої сили до європейських країн;

- по-третє, на фоні ефективного інвестиційного середовища країни формування інвестиційної привабливості на основі конкуренції ресурсного потенціалу, зацікавленості та активної участі широких верств населення в реалізації стратегії продуктивної зайнятості;
- по-четверте, модернізація виробничої, інженерної та ринкової інфраструктури для реалізації комплексного підходу до наявних конкурентних переваг, екологічної безпеки та раціонального природокористування;
- по-п'яте, запровадження мотиваційного механізму збільшення фінансових ресурсів територіальних громад для вирішення нагальних проблем у сфері подолання соціального розшарування;
- по-шосте, концентрація зусиль у напрямі раціонального природокористування та збереження навколишнього середовища для майбутніх поколінь;
- по-сьоме, формування публічних і конкурсних процедур оптимізації видаткової частини бюджету територіальної громади, зокрема управління делегованими повноваженнями у сфері податкової політики, надання місцевих послуг і механізмів залучення інвестицій та розширення бізнесу.

На реалізацію фінансової децентралізації впливають різноманітні чинники, під якими розуміють причину формування та реалізації механізму концентрації ресурсів і спрямованість модернізації продуктивних сил.

Висновки. Отже, відродження економіки на просторовому рівні має насамперед базуватися на активізації фінансового потенціалу громади у виробничому та інфраструктурному секторах. Надзвичайно важливою є місцева бюджетна та просторова фінансіалізація на основі нових або якісно нових робочих місць.

Водночас парадигмальною основою цього процесу має стати не вдосконалення бюджетної децентралізації, а використання мотивацій і стимулів економічного розвитку через застосування сучасних організаційно-правових форм.

На нашу думку, незважаючи на децентралізацію владних повноважень та інституційні підводні камені, виклики та загрози децентралізації, завдяки концентрації всіх видів фінансових ресурсів автономної громадської та соціальної діяльності, спрямованих на локалізацію економічного простору відповідно до європейської практики запровадження новітніх форм господарсько-територіального устрою, вдасться досягти максимально можливого ефекту розвитку й територіальної організації господарства України.

Список використаних джерел

1. Амоша О. І., Саломатіна Л. М. Інноваційний розвиток промислових підприємств у регіонах: проблеми та перспективи. *Економіка України*. 2017. № 3. С. 20-34.

2. Бородіна О. М. САП ЄС як динамічне сполучення галузевих потреб у суспільних інтересів. *Економіка України*. 2016. № 11. С. 58-70.

3. Бутко М. П., Попело О. В., Колоша В. П. Особливості локалізації економічного простору регіонів в умовах децентралізації владних повноважень. *Економіка України*. 2019. № 1. С. 60-74. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2019.01.060>

4. Геєць В. М., Бородіна О. М., Прокопа І. В. Інклюзивність як напрям і візія сільського розвитку в Україні: концептуальні засади. *Економіка України*. 2020. № 11. С. 3-20. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2020.11.003>

5. Про Державний бюджет України на 2019 рік: Закон України від 28.11.2018 р. № 2629-VIII. *Законодавство України*: сайт URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2629-19>

6. Про Державний бюджет України на 2020 рік: Закон України від 14.11.2019 р. № 294-IX. *Законодавство України*: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-20>

7. Про індустріальні парки: Закон України від 21.06.2012 р. № 5018-VI. *Законодавство України*: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5018-17#Text>

8. Кравців В. С., Сторонянська І. З., Жук П. В. Реформування територіальної основи місцевого самоврядування в контексті його фінансової спроможності. *Економіка України*. 2017. № 1. С. 41-51.

9. Кіндзерський Ю. В. Інклюзивна індустріалізація для сталого розвитку: до засад теорії та політики формування. *Економіка України*. 2021. № 5. С. 3-40. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2021.05.003>

10. Оскольський В. В. Кластеризація – вагомий фактор підвищення конкурентоспроможності економіки України. *Економіка України*. 2014. № 11. С. 4-16.

11. *Стале ендегенне зростання регіонів України в умовах децентралізації*: монографія / ред. І. З. Сторонянська. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України, 2019. 501 с.

12. Хвесик М. А., Бистряков І. К., Клиновий Д. В. Фінансово-економічний механізм реконструктивного розвитку України на засадах децентралізованого управління природними ресурсами. *Економіка України*. 2018. № 3. С. 3-20.

References

1. Amosha, O. I., & Salomatina, L. M. (2017). Innovatsiynyy rozvytok promyslovykh pidpryyemstv u rehionakh: problemy ta perspektyvy [Innovative development of industrial enterprises in the regions: problems and prospects]. *Ekonomika Ukrayiny – Economy of Ukraine*, 3, 20-34. [in Ukrainian].

2. Borodina, O. M. (2016). SAP YeS yak dynamichne spoluchennya haluzevykh potreb u suspil'nykh interesiv [CAP of EU as the dynamical union of sectoral needs and social interests]. *Ekonomika Ukrayiny – Economy of Ukraine*, 11, 58-70. [in Ukrainian].

3. Butko, M. P., Popelo, O. V., & Kolosha, V. P. (2019). Osoblyvosti lokalizatsiyi ekonomichnoho prostoru rehioniv v umovakh detsentralizatsiyi vladnykh povnovazhen' [Peculiarities of localization of the economic space of the regions under conditions of powers' decentralization]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 1, 60-74. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2019.01.060> [in Ukrainian].
4. Heyets, V. M., Borodina, O. M., & Prokopa, I. V. (2020). Inklyuzyvniyt yak napriam i viziia silskoho rozvytku v Ukraini: kontseptualni zasady [Inclusiveness as a direction and vision of rural development in Ukraine: conceptual basis]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine* 11, 3-20. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2020.11.003> [in Ukrainian].
5. Pro derzhavnyy byudzheth Ukrainy na 2019 rik [On the State Budget of Ukraine for 2019] (2018). Law of Ukraine, adopted on 2018, Nov 28, 2629-VIII. *Legislation of Ukraine*: Website. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2629-19> [in Ukrainian].
6. Pro derzhavnyy byudzheth Ukrainy na 2020 rik [On the State Budget of Ukraine for 2020] (2019). Law of Ukraine, adopted on 2019, Nov 14, 294-IX. *Legislation of Ukraine*: Website. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-20> [in Ukrainian].
7. Pro industrial'ni parky [About industrial parks] (2012). Law of Ukraine, adopted on 2012, Jun 21, 5018-VI. *Legislation of Ukraine*: Website. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5018-17> [in Ukrainian].
8. Kravtsiv, V. S., Storonyanska, I. Z., & Zhuk, P. V. (2017). Reformuvannya terytorial'noyi osnovy mistsevoho samovryaduvannya v konteksti yoho finansovoyi spromozhnosti [Reforming the territorial basis of local self-government in the context of its financial solvency]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 1, 41-51. [in Ukrainian].
9. Kindzerskyy, Yu. V. (2021). Inklyuzyvna industrializatsiya dlya staloho rozvytku: do zasad teoriyi ta polityky formuvannya [Inclusive industrialization for sustainable development: to the principles of formation theory and polic]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 5, 3-40. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2021.05.003> [in Ukrainian].
10. Oskolskyy, V. V. (2014). Klasteryzatsiya – vahomyy faktor pidvyshchennya konkurentospromozhnosti ekonomiky Ukrainy [Clusterization is a weighty factor to enhance the competitiveness of Ukraine's economy]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 11, 4-16. [in Ukrainian].
11. Storonyanska, I. Z. (Ed.) (2019). *Stale endohenne zrostannya rehioniv Ukrainy v umovakh detsentralizatsiyi [Sustainable endogenous growth of the regions of Ukraine under conditions of decentralization]*. Lviv: Dolishniy Institute of Regional Research of NAS of Ukraine. [in Ukrainian].
12. Khvesyuk, M. A., Bystryakov, I. K., & Klynovyy, D. V. (2018). Finansovo-ekonomichnyy mekhanizm rekonstruktyvnoho rozvytku Ukrainy na zasadakh detsentralizovanoho upravlinnya pryrodnymi resursamy [Financial and economic mechanism of Ukraine's reconstructive development on the bases of decentralized management of natural resources]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 3, 3-20. [in Ukrainian].

Надійшло 04.01.2023 р.